

ENCARA HI HA MASCULINITAT ALS TEXTOS ESCOLARS?

La resposta és categòricament afirmativa. Entraré en detalls per justificar-la.

Aquest article va sorgir a partir de l'interès que un grup d'alumnes de 3er de Socials (1) mostraren pel tema de la meua tesi, "El masclisme als textos escolars", motivats per aquesta problemàtica; i sota la meua direcció aplicaren la meua investigació alhora que deixaven un camí obert a successius treballs d'anàlisi similars, comparatius de textos emprats a l'escola.

La hipòtesi plantejada confirmava la que l'any 80 havia donat lloc a la meua tesi de llicenciatura: "Encara hi ha masclisme als textos escolars?".

Es tractava, doncs, de treballar amb els mateixos textos que jo havia analitzat, editats la majoria l'any 77, i recollir l'evolució al respecte sobre el fenomen del masclisme amb edicions actuals del 80 al 82.

En un principi, per verificar la hipòtesi es va esbossar el següent disseny d'estudi:

1er Selecció de la mostra

Es va procedir per atzar a l'elecció d'una mostra representativa. Així d'un col·lectiu de 253 textos, ordenats sobre catàleg i que recollien tan sols el Llibre de l'alumne de l'àrea elegida, Ciències Socials i Llenguatge d'E.G.B. s'obtingue una mostra mitjançant les taules de nombres aleatoris de 26 textos, posteriorment, es treballà amb 22 textos per mor de la dificultat per aconseguir els altres quatre.

2on Instruments de recollida de dades

S'analitzà minuciosament el contingut i la imatge dels textos seleccionats. Per a això s'analitzaven 10 pàgines i se'n passaven quinze sense analitzar, i així successivament fins a finalitzar el llibre.

Per a l'anàlisi del contingut es comptabilitzà el nombre de vegades que sortia el gènere masculí i el femení sexuats, distingint si eren noms propis, noms comuns, adjectius, pronoms, i genèrics que incloïen masculins i femenins usats indistintament, així com el repetits d'una o altra classificació.

(1) Nom dels alumnes que hi han participat: Catalina Ferrari, Catalina Galmès, Tomàs Garau, Maria Hernández, Jaume Mascaró, Magdalena Morell, Maria

Per a l'anàlisi de la imatge el criteri quantitatiu fou idèntic: anotar el nombre de vegades que sortia en el dibuix o fotografia l'home (H), la dona (M), el nin (O), la nina (A); i el criteri qualitatiu que responia a la forma o actitud en què sortien. A causa de la seva complexitat i variadíssima representació, en un intent d'unificar dades objectivables s'agruparen en 4 categories:

- Il·lustrat: Si la imatge reforçava el contingut, o bé hi era com una simple metàfora visual.
- Activitat física: Comprenia jocs, esports, moviment, força, etc.
- Activitat intel·lectual: Recollia activitats molt significatives com estudiar, llegir, investigar, ésser a classe, etc.
- Profesió: Si la imatge sortia en actitud de treball professional.

També es tenia present, si era una escena col·lectiva, quin sexe predominava i en quina actitud, així com si sortien animals sexuals.

Es creà un apartat per a observacions on s'hi anotava qualsevol motiu digne d'esment, per exemple si en el text predominava

el dibuix o la fotografia, això es matisava ja que la fotografia és més condicionat, tot i que és presa de la mateixa realitat.

3er Ordenació de les puntuacions obtingudes

Es feren taules de puntuació i percentatges. El tractament estadístic es reduí a extreure els percentatges de cada text.

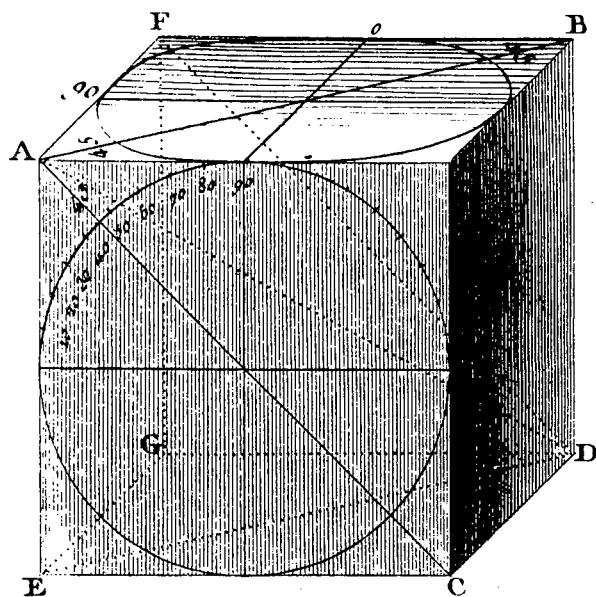
4rt Valoració de les dades

Es procedí a agrupar els percentatges en quartils, els resultats dels quals fan innecessària un major aclariment.

La hipòtesi plantejada en començar el treball havia estat comprovada. Hi ha masclisme als textos escolars en relació a les dues variables controlades: contingut i imatge.

És obvi que aquest aspecte estudiat no és més que una altra baula de la mateixa cadena de marginació social de la dona, ja que, si la població de dones és d'un 52% i la d'homes d'un 48%, sempre que la situació humana no estigui representada d'aquesta manera hi haurà discriminació sexual o sexisme que continua apareixent

Fig. 1.^a

emascarat subtilment amb una aparença de superació total i d'igualtat.

No obstant això, és cert que per a alguns aquesta investigació no serà més que un estudi descriptiu que denota predominància del gènere masculí sobre el femení i que efectivament no fa patent que la seva casuística produeixi l'efecte esperat, o sigui, un reforç masclista en el qui ho rep, també pot connotar l'efecte contrari de rebuig. Admet aquesta credibilitat i només argument que tal descripció és treta de la realitat, el llenguatge i la imatge dels textos escolars són factors de discriminació sexual perquè ambós són producte d'una cultura i d'un context sòcio-educatiu discriminant.

I encara que ja sen'hagi parlat molt, recórrer a l'enfocament antropològic em sembla condició *sine que non* per justificar la tesi que l'element més determinant per a l'individu és l'ambient educatiu-social en què es troba immers.

L'Antropologia és la ciència que estudia com varia el comportament humà d'una societat a una altra. El coneixement de la forma de vida de les societats primitives evidencia que el que es jutja com a "normal" o propi d'un sexe en una societat, no es compleix a totes, o pot variar. Podríem citar, per exemple, els costums i característiques de les tribus dels arapesh, els manus, els mundugomor i els tchambuli, magníficament descrites per Margaret Mead i que rompen els estereotips clàssics determinants d'un sexe, tant pel que fa a agressivitat, com pel que fa a la criança dels fills.

També a la societats recol·lectores i horticultores la dona fou la font de producció i desenvolupà un paper d'igualtat amb l'home. És amb el naixement de la societat agrícola, origen de la nostra, que es resolen unes conductes diametralment oposades entre l'home i la dona.

Els estudis comparatius d'aquestes societats pre-civilitzades, realitzats per Key Martin i Barbara Voorhiés, demostren que el paper desenvolupat per la dona no ha estat sempre de 2on sexe o de condició inferior. Efectivament, la cultura occidental, com assenyala Aranguren, ha estat totalment masculina.

La divisió de treball home-proveïdor i dona-dedicada a la casa té un punt de partida en l'economia rural agrícola i en el si de la comunitat patriarcal. La solució és abolir

l'estructura de l'esmentada societat que ve preformant la nostra cultura. D'aquí la gran inquietud social que produeix la idea de canviar les relacions home-dona, pedra angular sobre la qual s'assenta l'actual sistema. La coneguda frase d'E. Sullerot: "El fet femení és un fet polític" revela tota la problemàtica. Realment no hi ha transformació sense perspectiva de canvi.

L'Antropologia ens demostra que la dona només ha gaudit de privilegi en el grup social quan ha produït, de la qual cosa es dedueix que mentre se segueixi mantenint la dona a l'àmbit de la casa, tot esforç cap a la igualtat serà inútil, i per altra part, per al nin només compta com a única veritat la que viu la seva família. Per això caldrà aplicar la frase del ja ex-ministre d'Educació, Otero Nova, treta del discurs que pronuncià a la Hoja "Serà necessari educar els nins i nines en la idea que les responsabilitats domèstiques i de treballs respecte dels fills han d'esser compartides per la parella".

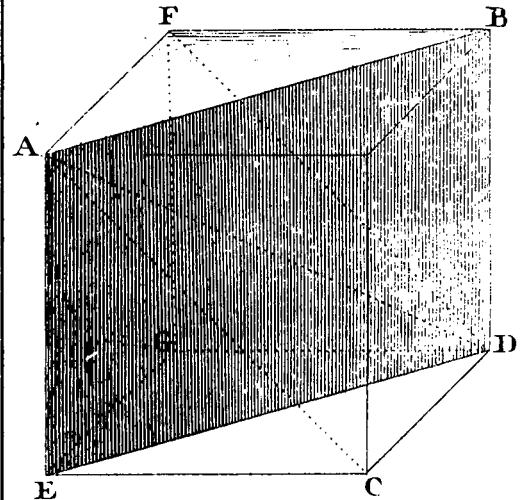
Si aquesta al·locució no passa a la praxis, la dona continuarà tenint vetat l'accés a la seva promoció personal i, en tot cas, si ella s'hi entesta, veurà duplicat el seu treball fora i dins la casa.

Proposam, en la mateixa línia de l'ex-ministre d'Educació, una veritable coeducació a l'escola i a la família, i un respecte a la persona, a les seves aptituds, preferències i interessos, independent del seu sexe.

Respecte del llenguatge i en favor seu, podem dir que el causant de la discriminació sexual que l'envolucra són les associacions mentals dels parlants mal conduïdes per la rutina. Caldria acabar amb molts models socials rutinaris, reaccionar contra els automatismes del llenguatge que provoquen menyspreu o oblit de la dona. Tots som responsables de la nostra forma de parlar ja que el llenguatge parlat o escrit és una forma de conducta i si la forma és el mitjà per expressar-nos, el fons és la transmissió del missatge que volem comunicar.

Es parlar de sexisme en el llenguatge és obligat aludir l'assaig de García Meseguer titulat "Lenguaje y discriminación sexual" on realitza una anàlisi detallada i molt profitosa sobre la discriminació de la dona en el llenguatge i concretament en el DRAE ("Diccionario de la Real Academia Española de la Lengua").

Fig. 2^a

Sense entrar en singularitats tan sols comentaré el vocable: "Maestro: Persona que enseña ciencia, arte u oficio". "Maestra: Persona que enseña arte, oficio o labor".

Així surt al DRAE.

Com a educadores resulta tremendament ofensiu deduir, donat aquest concepte, que no ensenyam ciència i que aquesta és patrimoni exclusiu del mestre.

De la mateixa manera, advertim a través de múltiples dels vocables analitzats que la riquesa del castellà per insultar o rebaixar la dona no té límits, sense que existesqui el dual aparent que atribuesqui els mateixos defectes o virtuts a un i altre sexe.

També la identificació home-persona és freqüent a tot nivell, cosa que he constatat en l'anàlisi dels textos, mai no hi trobam l'associació dona-persona; els mecanismes sexistes actuen automàticament i únicament una reflexió profunda pot neutralitzar-los.

És urgent renovar i actualitzar el llenguatge encasellat en vells motlles davant la imminent incorporació de la dona a diferents llocs de treball. Tornant a Aranguren direm "No es concep immovilisme llingüístic amb canvi cultural". Tota creativitat precisa d'un llenguatge nou disposat a rompre els rols assignats.

Pel que fa a la imatge, tots som conscients de la seva influència i del gran impacte que ocasiona en el nin i en la nina, avui, educar per rebre la imatge, aprendre a desxifrar el missatge amb tota la seva càrrega connotativa i manipulativa ha d'esser objecte a aconseguir dins els currículums escolars.

La conclusió final seria que no hi ha neutralitat en els textos como no hi és en l'ambient i sobre aquest sí que podem incidir, el paper a desenvolupar per la família, l'escola i per l'educació en general, mass mèdia, etc. és determinant i no pot ni deuen haver de relegar-se. Reivindicam no tan sols un canvi de mentalitat, que, sens dubte, s'està duent a terme en els individus que transmeten la cultura, sinó també una nova forma de comportament, un nou mode d'actuació, per tal de vèncer, a través de l'educació, la por a la igualtat.

I, com a pedagogs, retornem al nostre camp de batalla que és l'escola i l'educació convençuts que el nostre camp és il·limitat en la incidència del canvi.

No minimitzem la nostra labor emparant-nos en els avanços científics de la biogenètica, encara que visquem en un moment en què la selecció d'individus i la fabricació del nin geni sigui un fet consumat; que aquesta dada serveixi, com a màxim, per desradicalitzar aquesta polèmica dicotomia herència-ambient i per avivar i

reafirmar el nostre rol d'educadors en la societat.

I per donar constància del que hem dit valga l'anàlisi comparativa realitzada pels alumnes esmentats anteriorment i punt de partida d'aquesta publicació.

Seguint la metodologia exposada analitzarem o textos corresponents a:

Cicle Inicial: "Experiencia social y natural" de 1er Ed. Vicens Bàsica 1981.

Cicle Mitjà: "Lenguaje" de 3er Ed. Santillana 1982.

Cicle Mitjà: "Lenguaje" de 3er Ed. Anaya 1982

Cicle Mitjà: "Ciencias Sociales" de 4^{rt} Ed. Bruño 1982

Cicle Mitjà: "España y sus hombres" de 5^è Ed. Edelvives 1981

Cicle Superior: "Ciencias Sociales" de 8^è Ed. Casals 1980

Malgrat que la mostra fos reduïda, es va seleccionar a l'atzar d'entre els 22 textos que jo havia analitzar, i s'hi treballà en profunditat.

L'objecte era reflectir si s'havia avançat al respecte, en quina mesura i si les editorials més introduïdes en els mercats havien pres consciència tractant amb els seus mitjans d'eliminar el sexisme dels llibres de text.

Les taules comparatives de l'anàlisi del contingut i de la imatge constitueixen els indicadors paradigmàtics de tot quant s'ha

exposat.

A manera de síntesi i amb la finalitat de no allargar gaire aquest article podem concloure dient que dels 6 textos analitzats: Els noms propis masculins sexuals representen un valor superior al 50%

Els noms propis femenins sexuals representen un valor no superior al 25%

Els noms comuns masculins sexuals representen un valor superior al 50%

Els noms comuns femenins sexuals representen un valor no superior al 25%

Els adjectius masculins sexuals representen un valor superior al 75%

Els adjectius femenins sexuals representen un valor no superior al 25%

Els pronoms masculins sexuals representen un valor superior al 50%

Els pronoms femenins sexuals representen un valor no superior al 50%

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

ARANGUREN, J.L., *Erotismo y liberación de la mujer*, Barcelona: Ariel, 1973.

ARDREY, R., *La evolución del hombre cazador: la hipótesis del cazador*, Madrid: Alianza, 1976.

BEAUVOIR, Simone de, *Le deuxième sexe. I. Les faits et les mythes. II. L'expérience vécue*, Gallimard, 1949.

BARTOLOME, M., *La coeducación*, Madrid: Narcea, 1976.

BELOTTI, G., *Du côté des petites filles*, Paris Éditions de femmes, 1976.

CASTILLA DEL PINO, C., *Cuatro ensayos sobre la mujer*, Madrid: Alianza, 1975.

ENGELS, F., *El origen de la familia, la propiedad privada y el estado*. Madrid: Fundamentos, 1970.

FALCON, L., *Mujer y sociedad*, Barcelona: Fontanella, 1969.

GARCIA MESSEGUER, A., *Lenguaje y discriminación social*, Madrid: Edicusa, 1973.

MARTIN, M.K. y B. VOORHIES B., *La mujer: un enfoque antropológico*, Barcelona: Anagrama, 1973.

MEAD, M., *Cultura y compromiso: el mensaje de la nueva generación*, Barcelona: Granica Editor, 1977.

MEAD, M., *Sexo y temperamento de las sociedades primitivas*, Barcelona: Saia, 1973

RAMIREZ, J.A., *El cómic femenino en España*, Madrid: Edicusa, 1975.

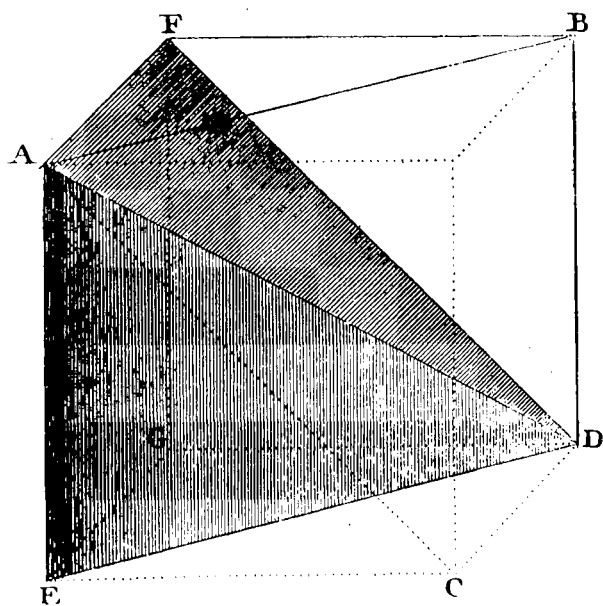
SULLEROT, E., *El hacho femenino*, Barcelona: Argos Vergara, 1979.

TADDEI, N., *Educación con la imagen*, Madrid: Marova, 1974.

Articles

SUBIRATS, M., "Educación y mujer: un balance europeo" *Cuadernos de Pedagogía*, Barcelona, diciembre, 1979.

Fig. 3.^a

TAULA COMPARATIVA IMATGE. ACTITUD.

CICLE INICIAL

EXPERIENCIA SOCIAL Y NATURAL 1er
VICENS VIVES 1981

Categories	% H	% M	% o	% a
Il.lustra	47,82	52,17	56,25	43,75
Activitat	37,5	62,5	60,86	39,13
Ac. Intel.l.	0	0	50	50
Professió	75	25	0	0

NATURALEZA Y SOCIEDAD 1er
VICENS VIVES 1977

% H	% M	% o	% a
75,0	25	72	28
66,6	33,4	71,4	28,6
0	0	0	0
100	0	0	0

CIENCIA Y VIDA 2on
SANTIAGO RODRIGUEZ 1977

% H	% M	% o	% a
33,3	66,7	100	0
100	0	0	0
0	0	0	0
100	0	0	0

CICLE MITJÀ

LENGUAJE 3er ANAYA 1982

Categories	% H	% M	% o	% a
Il.lustra	59,04	30,9	62,06	37,9
Activitat	100	0	82,3	17,6
Ac.Intel.l.	0	0	94,4	5,8
Professió	92,1	7,8	0	0

LENGUAJE 3er ANAYA 1976

% H	% M	% o	% a
73,6	26,4	96,5	3,5
50	50	85,3	14,7
0	0	100	0
100	0	0	0

LENGUAJE 3er SANTILLANA 1982

Categories	% H	% M	% o	% a
Il.lustra	17,7	22,2	46,9	53,06
Activitat	35,29	64,7	66,6	33,3
Ac.Intel.l.	0	0	100	0
Professió	76,5	23,4	0	0

LENGUAJE 3er SANTILLANA 1976

% H	% M	% o	% a
75	25	50	50
83,3	16,7	81,2	18,8
0	0	90,0	9,1
100	0	0	0

CIENCIAS SOCIALES 4^{rt} BRUÑO 1982

Categories	% H	% M	% o	% a
Il.lustra	62,96	37,04	77,7	22,2
Activitat	94,73	6,27	100	0
Ac.Intel.l.	0	0	100	0
Professió	72,72	27,27	0	0

CIENCIAS SOCIALES 4^{rt} BRUÑO 1977

% H	% M	% o	% a
70,5	29,5	0	0
73,9	26,1	0	0
100	0	0	0
38,4	61,6	0	0

ESPAÑA Y SUS HOMBRES 5è EDELVIVES 1980

Categories	% H	% M	% o	% a
Il.lustra	65,8	34,2	75	25
Activitat	61,9	38,1	80	20
Ac. Intel.l.	100	0	100	0
Professió	100	0	0	0

ESPAÑA Y SUS HOMBRE 5è EDELVIVES 1974

% H	% M	% o	% a
59	41	83	16,7
62,5	37,5	100	0
100	0	100	0
100	0	0	0

CICLE SUPERIOR

CIENCIAS SOCIALES 8è CASALS 1980

Categories	% H	% M	% o	% a
Il.lustra	95,18	4,81	71,42	28,57
Activitat	96	4	50	50
Ac. Intel.l.	0	0	0	0
Professió	85,18	14,81	0	0

CIENCIAS SOCIALES 8è CASALS 1974

% H	% M	% o	% a
76,9	23,1	33,3	66,7
66,6	33,4	50	50
0	0	0	0
75	25	0	0

QUARTILS IMATGES ACTITUTS

IL.LUSTRA														
Home	100%	sur	en	0	text	75%	surt	en	2	textos	50%	en	3	textos
Dona	"	"	"	"	"	"	"	"	"	0	"	"	"	1
Nin	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	3
Nina	"	"	"	"	"	"	"	"	"	0	"	"	"	1

ACTIVITAT														
Home	100%	"	"	1	"	"	"	"	2	"	"	"	1	"
Dona	"	"	"	0	"	"	"	"	0	"	"	"	2	"
Nin	"	"	"	1	"	"	"	"	2	"	"	"	3	"
Nina	"	"	"	0	"	"	"	"	0	"	"	"	1	"

ACTIVITAT INTEL.LECTUAL														
Home	"	"	"	1	"	"	"	"	0	"	"	"	0	"
Dona	"	"	"	0	"	"	"	"	0	"	"	"	0	"
Nin	"	"	"	3	"	"	"	"	1	"	"	"	1	"
Nina	"	"	"	0	"	"	"	"	0	"	"	"	1	"

PROFESSIÓ														
Home	"	"	"	1	"	"	"	"	4	"	"	"	1	"
Dona	"	"	"	0	"	"	"	"	0	"	"	"	0	"

IL.LUSTRA												
Home	100%	sur	en	0	text	75%	en	1	text	0%	en	0
Dona	"	"	"	"	"	"	"	"	3	"	"	2
Nin	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	0
Nina	"	"	"	"	"	"	"	"	4	"	"	1

ACTIVITAT													
Home	100%	"	"	1	"	"	"	"	2	"	"	"	0
Dona	"	"	"	0	"	"	"	"	1	"	"	"	3
Nin	"	"	"	1	"	"	"	"	0	"	"	"	0
Nina	"	"	"	0	"	"	"	"	3	"	"	"	2

ACTIVITAT INTEL.LECTUAL													
Home	"	"	"	1	"	"	"	"	0	"	"	"	5
Dona	"	"	"	0	"	"	"	"	0	"	"	"	6
Nin	"	"	"	3	"	"	"	"	0	"	"	"	1
Nina	"	"	"	0	"	"	"	"	0	"	"	"	5

PROFESSIÓ													
Home	"	"	"	1	"	"	"	"	0	"	"	"	0
Dona	"	"	"	0	"	"	"	"	1	"	"	"	5

Fotografia: FRANCESC VIDAL PONS